

Na poti razvijanja kompetence učiti se učenja

Branka Likon

Uvod

Kakovostno učiteljevo delo je osredotočeno na kakovost procesa učenja in poučevanja. Poučevanje se kot stroka spreminja in razvija, zato je potrebno spodbujati poklicni razvoj učiteljev na podlagi standardov, ki jih določa stroka (Ingvarson 2001, 164–177). Nova paradigma učenja in poučevanja poudarja kvalitativno pojmovanje učenja in poučevanja, pri čemer naj bi se zmanjšala vloga in delež neposrednega poučevanja v obliki predavanj in razlage in povečala vloga posrednega spodbujanja samostojnega ali skupinskega iskanja, poglobljanja snovi, povezovanja in primerjanja ob postopnem osamosvajanju učencev (Marentič Požarnik 2005, 64).

Učitelj si prizadeva učence usposobiti, da lahko svoje znanje o dejstvih uporabijo in da razvijejo sposobnost ugotavljanja, kdaj in kje bi lahko pridobljeno znanje uporabili. Učenci se naučijo uporabljati pridobljeno znanje za reševanje novih problemov in tako izgrajujejo svoje novo znanje. Učitelj poskuša doseči, da se bodo učenci čim bolj aktivno vključevali v ustrezne učne aktivnosti (Šteh Kure 2000, 26–33).

V Sloveniji so se v zadnjem desetletju uveljavili različni projekti za zagotavljanje kakovosti v vzgoji in izobraževanju: Mreže učecilov se šol (Erčulj in Trunk Širca 2000), Ogledalo (Milekšič 1999, 16–26) in Modro oko (Pluško 2001) ter Ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti v vzgoji in izobraževanju. V teh projektih je posebna pozornost posvečena kakovosti na področju procesa učenja in poučevanja ter analizi aktivnosti učencev. V zadnjem času pa se še več pozornosti posveča samemu izboljševanju procesa učenja in poučevanja ter merljivosti doseganja zastavljenih ciljev na področju učenja in vplivu na dosežke učencev, na primer v okviru programov Šole za ravnatelje Usposabljanje za samoevalvacijo (Brejc 2011) in Usposabljanje za zunajo evalvacijo (Brejc, Koren in Zavašnik Arčnik 2011).

V središče se vse bolj postavlja učenca in njegovo lastno miselno aktivnost. Vse bolj pomembno postaja, da se učenci sami naučijo poiskati informacije, jih kritično vrednotiti in uporabiti za

izgradnjo lastnega znanja. Prav tako pa je pomemben strokovni razvoj učiteljev in vseživljenjsko učenje.

Kot ena ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje v okviru Evropske unije je definirano prav učenje učenja (Evropski parlament in Svet Evropske unije 2006). Učenje učenja je sposobnost učiti se in vztrajati pri učenju, organizirati lastno učenje, vključno z učinkovitim upravljanjem s časom in informacijami, individualno in v skupinah. Ta kompetenca vključuje zavest o lastnem učnem procesu in potrebah, prepoznavanju priložnosti, ki so na voljo in sposobnost premagovanja ovir za uspešno učenje. Pomeni pridobivanje, obdelavo in sprejemanje novega znanja in spretnosti ter iskanje in uporabo nasvetov. Z učenjem učenja učenci nadgrajujejo svoje predhodne izkušnje z učenjem in življenjske izkušnje v različnih okoliščinah: doma, v službi, pri izobraževanju in usposabljanju. Motivacija in zaupanje vase sta za kompetenco posameznika odločilni.

Številni avtorji poudarjajo pomen samouravnavanja učenja, ki od učenca zahteva, da se osredotoči na proces pridobivanja zmožnosti nadzora nad doseganjem lastnih ciljev in vključuje tri vidike: samouravnavanje vedenja, samouravnavanje motivacije in čustev ter samouravnavanje mišljenja (Ažman 2008). Učencu je tako potrebno omogočiti, da se nauči izbirati načine učenja, ki so zanj najbolj učinkoviti in da razvije zmožnost načrtovanja, uravnavanja in nadzora svojega učenja. Prav tako pa je učenca potrebno seznaniti z različnimi učnimi strategijami in razvojem zmožnosti samostojnega uravnavanja lastnega učenja, kar predstavlja Marentič Požarnikova (2008).

Pridobivanje znanja in spoznavanje nekaterih pristopov k razvoju zmožnosti učiti se učenja omogoča program Učenje učenja (<http://uu.solazaravnatelj.si/>) v katerega se je v letu 2010/2011 vključila tudi proučevana šola.

V nadaljevanju prispevka je predstavljena osnovna šola, ki vnaša izboljšave v proces učenja in poučevanja ter posebno pozornost namenja razvijanju zmožnosti učencev, da se učijo bolj učinkovito ter pridobijo uporabno in trajnejše znanje. Učence spodbuja, da čim bolj samostojno pripravljajo raziskovalne naloge (večinoma pri pouku in interesnih aktivnostih), v katerih proučujejo aktualne probleme v lokalnem okolju ter pri učitelju (mentorju) poiščejo samo podporo in nasvete. Obenem poskuša doseči tudi večjo aktivnost učencev pri pouku oziroma povečanje deleža pouka, ko se samostojno učijo. Pri delu učiteljev pa spodbuja izmenjavo izkušenj in strokovne razprave ter kolegialne hospitacije. Pri

tem se nenehno iščejo rešitve za izboljševanje samostojnega učenja učencev in učiteljev. Na ta način šola z izboljšavami procesa učenja začne usmerjati pozornost tudi na razvijanje zmožnosti učencev in učiteljev, da se usposobijo za spoznavanje in uporabo različnih strategij učenja ter kako naj poiščejo zanje (glede na osebne značilnosti in okoliščine) najbolj primeren način za pridobivanje znanja.

V prispevku je na podlagi analize dokumentacije predstavljeno stanje na šoli na področju samostojnega učenja in spodbujanja učencev, da se učijo učiti. Najprej je predstavljena vključenost ciljev in aktivnosti, ki so povezane z izboljševanjem učenja v šolske dokumente, to je zapisnike dela strokovnih organov, razvojni načrt, letne delovne načrte in pedagoška poročila ter samoevalvacijska poročila in tudi dokumente o opazovanju pouka ter dokumente, ki so nastali v okviru projekta Učenje učenja. Sledi predstavitev aktivnosti, ki spodbujajo izboljševanje učenja in se izvajajo na šoli, in sicer na različnih ravneh (učiteljskega zbora, aktivov in posameznih oddelkov). Predstavljena so prizadevanja za povečanje aktivnosti učencev pri pouku in za samostojno učenje iz različnih virov ter priprave raziskovalnih nalog pri pouku. V tretjem delu pa je predstavljeno, koliko in kako je v proces izboljševanja procesa učenja vključena analiza dosežkov učencev. Poudarek je na analizi tega, koliko se znajo učenci samostojno učiti. Za vsa tri opisana področja so predstavljene ugotovitve strokovnih razprav o izboljšavah na področju učenja in samostojnega učenja učencev med poukom.

Zapis je bolj kot predstavitvi dogajanja na šoli namenjen predstavitvi vprašanj, ki se odpirajo ob prizadevanjih za izboljševanje procesa učenja ter večje vključevanje vseh elementov učenja učenja v redni pouk. Zato bi bile v bodoče dobrodošle izmenjave izkušenj z različnih šol in predstavitve dobrih praks.

Raziskava

Namen in cilji

Namen raziskave je ugotoviti, kako se v različnih šolskih dokumentih kažejo aktivnosti v zvezi z izboljšavami procesa učenja in poučevanja. Cilj raziskave je analizirati vse aktivnosti, ki so s tem procesom povezane, tako tiste, ki so neposredno vključene v pouk, kakor tudi spremljajoče aktivnosti, ki podpirajo pouk in izboljšave procesa učenja in poučevanja. Raziskava je usmerjena tudi v ugotavljanje možnosti izboljšav obstoječih aktivnosti glede razvijanja

zmožnosti, da se naučimo učiti se in iskanje načina za razvijanje celovitega pristopa izboljšav na tem področju.

Z raziskavo se poskuša dobiti odgovore na naslednja vprašanja:

1. Ali vsi proučevani šolski dokumenti vsebujejo cilje ali aktivnosti povezane z izboljševanjem procesa učenja in s tem vključenost ustreznih aktivnosti v načrtovanje, izvedbo in evalvacijo?
2. Katere aktivnosti, ki spodbujajo izboljševanje procesa učenja, se izvajajo na šoli, in sicer na različnih ravneh (učiteljskega zbora, aktivov, posameznih oddelkov)?
3. Ali je iz proučevanih dokumentov razvidno, koliko in kako je v proces izboljševanja procesa učenja vključena analiza dosežkov učencev?

Vzorec

Analiza vključuje dokumente ene šole za dve šolski leti. Proučevani dokumenti so zapisniki dela strokovnih organov šole (celotnega učiteljskega zbora, aktivov in oddelčnih učiteljskih zborov), razvojni načrt in letni delovni načrti, pedagoška poročila in samo-evalvacijska poročila, dokumenti o opazovanju pouka (zapisniki hospitacij) ter dokumenti, ki so nastali v okviru projekta Učenje učenja.

Metodologija in postopki

Za raziskavo je bila izbrana metoda analiza dokumentacije. V dokumentih se je iskalo elemente, ki so s cilji in aktivnostmi povezani z izboljševanjem procesa učenja, aktivnosti, ki spodbujajo izboljševanje procesa učenja in načini analize dosežkov, ki je povezana z izboljševanjem procesa učenja. Posebna pozornost je bila namenjena povečanju aktivnega dela učencev, njihovemu samostojnemu učenju ter učenju iz različnih virov.

Omejitve

V analizo so vključeni le dokumenti ene šole. Zavedam se, da ima raziskava omejitve, ker temelji samo na analizi dokumentov in da so vključeni dokumenti o aktivnostih strokovnih organov samo iz zadnjih dveh let. Za bolj celovit pristop in ugotovitve o spremembah oz. izboljšavah procesa učenja bi bilo treba ugotovitve kombinirati z načrtovanim opazovanjem in intervjuji z različnimi deležniki.

Ugotovitve in rezultati

Vključenost aktivnosti, ki spodbujajo izboljševanje procesa učenja v načrtovanje in analizo

V večini proučevanih dokumentov so predvideni cilji in aktivnosti, ki spodbujajo izboljševanje procesa učenja in večji delež samostojnega učenja učencev iz različnih virov pri pouku. Le-to vključuje samostojno iskanje informacij, njihovo kritično vrednotenje ter iskanje rešitev uporabne problemske naloge. V viziji šole je zapisano, da bo postala šola, ki spodbuja in ohranja *vseživljenjsko vedoželjnost, ustvarja odlične pogoje za učenje ter vzpostavlja sodelovalno in ustvarjalno klimo*. Prav tako je navedeno, da se spodbuja učenje na vseh ravneh, tako pri učencih, učiteljih in vodstvu šole. Med prioritetskimi dolgoročnimi cilji šole pa je med najpomembnejšimi izpostavljeno navajanje učencev na samostojno učenje in kritično mišljenje. Cilj je natančneje opredeljen kot povečanje takšnega dela med poukom glede na pretekla leta za 50 odstotkov. V letnih delovnih načrtih (2011/2012 in 2012/2013) je opredeljen kratkoročni cilj, in sicer, da bo v vsakem oddelku skupina učencev samostojno pripravila tri predstavitve ali krajše sestavke o reševanju uporabne problemske naloge (pri tem bodo samostojno iskali potrebne informacije in jih kritično vrednotili ter uporabili za iskanje ustvarjalnih rešitev dejanskih ali namišljenih problemov). Kot drugi kratkoročni cilj je določeno, da se bo vsaj pri polovici realiziranih ur vsaj tri četrtine učencev samostojno učilo vsaj polovico ure.

Iz zapisnikov pedagoških konferenc in hospitacij je razvidna strokovna razprava o tem, kako se lahko naučimo učenja. V vse zapisnike aktivov so cilji glede izboljševanja procesa učenja sicer vključeni (izjema aktiv športne vzgoje), vendar so različno natančno opredeljeni. V nadaljevanju prispevka so podrobneje predstavljene aktivnosti na ravni učiteljskega zbora, kot so izobraževanja in strokovne razprave, kakor tudi cilji in aktivnosti nekaterih aktivov ter aktivnosti na ravni nekaterih oddelkov. Sledi tudi predstavitev analize dosežkov učencev in izboljševanje procesa učenja.

S samoevalvacijo se sproti spremlja, kako so zastavljeni cilji doseženi. V tem letu se je s hospitacijami spremljalo tudi uresničevanje kratkoročnega cilja, ki je usmerjen na izboljševanje učenja: večja aktivnost učencev pri pouku, to je večanje deleža ure, ko učenci samostojno delajo in se samostojno učijo. V prvem in drugem triletju je bilo na podlagi kolegialnih hospitacij ugotovljeno, da so na opazovanih urah učenci aktivno sodelovali, in sicer so se

samostojno učili, pisali, brali in računali več kot polovico ure. V tretjem triletju je bil poudarek na medpredmetnem sodelovanju in že s tem je bila dosežena večja aktivnost učencev ter uporaba pridobljenega znanja na različnih področjih učenja. Učitelji so pri teh urah opazili visok delež aktivnih učencev, ki so samostojno delali več kot polovico ure. V procesu samoevalvacije za šolsko leto 2011/2012 so bile kolegialne hospitacije osredotočene na matematiko in družboslovje. Učitelji ugotavljajo, da so pri opazovanih urah učenci miselno aktivni v skladno z zastavljenim ciljem. Obenem pa so pri samorefleksijah navedli predloge izboljšav, s katerimi bi po njihovem mnenju lahko še povečali miselno aktivnost učencev.

Na podlagi vprašalnika za ugotavljanje mnenja uporabnikov, predvsem učencev in staršev, se ugotavlja zadovoljstvo glede aktivnosti učencev pri pouku. Uporabljena sta bila dva različna vprašalnika, in sicer prvi za prvo triletnje ter drugi za drugo in tretje triletnje. Samoevalvacijsko poročilo 2010/2011 ugotavlja, da so učenci prvega triletja v veliki večini (96,8 %) mnenja, da pri pouku veliko rišejo, pišejo, pripovedujejo in računajo ter da je pri pouku zanimivo (95,8 %). Da so pri pouku slovenščine, angleščine in matematike najbolj miselno aktivni, menijo četrto- in petošolci. Starjši učenci pa so v primerjavi z njimi namesto slovenščine izbrali še geografijo. Ugotovitve tega dela samoevalvacijskega poročila so pokazale, da učenci menijo, da se pri nekaterih predmetih od njih zahteva premalo miselne aktivnosti. Mnenje učencev o njihovi samostojnosti pri pouku kaže, da se učenci prvega triletja strinjajo, da večino nalog rešijo sami. Učenci drugega triletja so mnenja, da največkrat rešujejo naloge samostojno (sami, v paru ali skupini) pri slovenščini, naravoslovju ter tehniki in družbi. Učenci tretjega triletja pa menijo, da je to pri slovenščini, angleščini in naravoslovju. Ugotovitve tega dela samoevalvacijskega poročila so pokazale, da učenci menijo, da je pri nekaterih predmetih malo samostojnega učenja. Na podlagi teh ugotovitev je potekala razprava na pedagoški konferenci z iskanjem možnosti izboljšav, ki je opisana v nadaljevanju.

V procesu samoevalvacije v šolskem letu 2011/2012 je zaznati še večjo osredotočenost na samostojno učenje pri pouku. Anketni vprašalnik je bil nekoliko spremenjen. Izpostavljam štiri ugotovitve:

1. Učenci prvega triletja se strinjajo, da pri pouku veliko nalog rešujejo sami (90,0 %), vendar je delež tistih učencev, ki

- uspejo narediti vse naloge, ki jim jih da učiteljica pri pouku, manjši (61,6 %).
2. Učenci drugega in tretjega triletja menijo, da pri skoraj vseh v anketo vključenih predmetih le pri nekaj urah sami izdelujejo miselne vzorce ter izpisujejo ali podčrtujejo pomembne besede. Enako je mnenje učiteljev.
 3. Bistveno se razlikuje mnenje učiteljev in učencev o tem, da si učenci lahko pomagajo z različnimi viri (učbeniki, internet, knjižnica ...) pri vsaki ali skoraj vsaki uri. Večina učiteljev (82,1 %) meni, da je tako, vendar tako odgovarja le nekaj več kot polovica učencev (55,9 %).
 4. Strinjanje učencev s trditvami, vezanimi na samostojnost učencev (30,5 %) se v povprečju ne razlikuje bistveno od trditev učiteljev (35,0 %), delež staršev, ki tako odgovarjajo, pa je bistveno višji (78,13 %).

Pregled aktivnosti, ki spodbujajo izboljševanje procesa učenja na šoli

Aktivnosti na ravni učiteljskega zbora

Iz zapisnikov pedagoških konferenc zadnjih dveh let je razvidno, da je bilo na pedagoških konferencah veliko pozornosti posvečene izboljšanju dosežkov učencev in izboljševanju pouka ter samostojnemu učenju učencev. Večkrat je bilo analizirano stanje in pripravljene predlogi izboljšav.

V okviru prioriteten dejavnosti izboljšav je celoten učiteljski zbor vključen v projekt Učenje učenja. V dveh šolskih letih je bilo izvedenih sedem delavnic in po vsaki delavnici vmesna aktivnost. Iz zapisov o opravljenih vmesnih aktivnostih je razvidno, da so bili nekateri izzivi in novosti preizkušeni v praksi. Ugotavlja se, da so bila na nekaj delavnicah podana dobra izhodišča za vključitev dodatnih aktivnosti na ravni učiteljskega zbora in za dejavnosti na ravni aktiva, kot na primer delo v skupinah in strokovna razprava o metodah, ki spodbujajo učenje učenja pri pouku; izdelava analize swot in ugotavljanje možnosti izboljšav pri strategijah, ki so povezane s premikom od plitvega h globokemu učenju; strokovne razprave o načinu vodenja v razredu in spodbujanju motivacije za učenje s poudarkom na notranji motivaciji. Obenem pa so strokovni delavci sami preizkusili različne strategije, ki omogočajo učinkovito učenje, kot na primer branje članka z iskanjem neznanih pojmov, glavne misli, povezav z drugimi besedili in lastnimi izkušnjami ter kritičnim vrednotenjem.

Po prvih dveh delavnicah je učiteljski zbor dobil idejo in orodje, kako lahko določi močna in šibka področja glede aktivnosti za učenje učenja. Na drugi delavnici je bilo predstavljeno, kako razmišljati o strategijah, ki so povezane s premikom od plitvega h globokemu učenju. Iz zapisnika vmesne aktivnosti po drugi delavnici je razviden povzetek ugotovitev aktivov. Kot prednostno področje šole je izpostavljeno, da je načrtovanje in izvajanje pouka usmerjeno na dejavnosti učencev in ne na učitelja ali aktivnost. Prav tako pa se v pouk pogosto vključujejo dejavnosti, kjer učenci v procesu učenja doživljajo izzive, proučujejo in raziskujejo, in ki omogočajo, da je problemsko učenje njihova pogosta izkušnja. Šibko področje oziroma izziv pa je, da ni skupnih smernic, ki bi podpirale učne strategije in povedale, kakšna znanja oziroma spretnosti podpirajo učenje. Slednje je opredeljeno kot prednostna naloga za prihodnja šolska leta. Prav tako na šoli ni jasno usklajenih kriterijev in postopkov, ki spodbujajo uporabo obsežnega niza metod učenja in ocenjevanja in omogočajo bolj sistematično spremljanje in vrednotenje.

Načrtovanje aktivnosti o izboljševanju učenja za šolsko leto 2011/2012 izhaja iz analize stanja na podlagi pregleda pedagoškega poročila in samoevalvacijskega poročila za preteklo šolsko leto. Na pedagoški konferenci ob začetku šolskega leta 2011/2012 so bile dogovorjene skupne smernice glede postavljanja ciljev na ravni oddelka in na ravni aktiva v skladu z zastavljenimi cilji v letnem delovnem načrtu. Oktobra so vodje aktivov poročali o doseganju zastavljenih ciljev glede izboljševanja procesa učenja in samostojnega učenja učencev. Obravnavane so bile tudi ugotovitve samoevalvacijskega poročila in potekala je razprava o ugotovitvah samoevalvacijskega poročila glede aktivnosti učencev pri pouku in glede samostojnega učenja učencev pri pouku. Na podlagi razprav na konferencah se ugotavlja, da pri večini predmetov v tretjem triletju nekaj učencev ne sodeluje aktivno oziroma ne rešujejo nalog in se ne učijo samostojno. Učenci tretjega triletja pa menijo, da se od njih ne zahteva dovolj kritičnega mišljenja in samostojnega učenja ter da veliko informacij poda učitelj. Dogovorjeno je, da se bo v naslednjem šolskem letu pri kolegijskih hospitacijah opazovalo aktivnost učencev pri pouku in samostojno učenje učencev ter prizadevanja učitelja, da učence uči učiti se.

Delo na ravni učiteljskega zbora je pogosto organizirano kot delo v skupinah z nalogo analize stanja in iskanja konstruktivnih rešitev obstoječih izzivov. Na ta način se tudi na ravni učiteljskega zbora uveljavlja učenje učenja.

Aktivnosti za izboljšanje procesa učenja na ravni aktivov

V šolskem letu 2011/2012 so si posamezni aktivni za enega od ciljev postavili cilj s področja navajanja učencev na samostojno učenje skladno z letnim delovnim načrtom. Družboslovno umetniški aktivni si je kot cilj zastavil spodbujanje samostojnega učenja učencev in večjo aktivnost učencev pri pouku, predvsem s seminarskimi nalogami s samostojnim iskanjem podatkov po različnih virih. Po-udarek naj bi bil na kritični presoji verodostojnosti virov in predstavitev. Opredelitev cilja so razširili z opisom, da se bo odstotek učencev, ki zmorejo samostojno razumeti prebrano besedilo v določenem viru in ga interpretirati, povečal za 5 odstotkov. Konec leta so ta cilj presegli v večini oddelkov.

Naravoslovno-tehnični aktivni si je v šolskem letu 2011/2012 med cilji zastavil dva, ki se nanašata na spodbujanje samostojnega učenja. Določili so, da bo 60 % učencev, znalo samostojno poiskati podatke, izdelati naloge in eksperimentirati. Določili so tudi, da bodo učenci pri 75 % primerov znali smiselno prebrati nalogo in razumeti podatke pri vseh naravoslovnih predmetih. Konec šolskega leta pa je bila evalvacija doseganja ciljev naravoslovno-tehničnega aktivna samo opisna, in sicer z navedbo aktivnosti za izboljšanje samostojnega učenja in priprave seminarskih nalog in ni zaslediti zapisa o doseganju na začetku opredeljenih ciljev. Med cilji jezikoslovnega aktivna v šolskem letu 2011/2012 je zapisan cilj, da bi polovica učencev samostojno pripravila projektno delo in na koncu šolskega leta aktivni ugotavlja, da je več kot 70 % učencev samostojno izdelalo projektno delo pri pouku. Aktivni podaljšanega bivanja in aktivni prvega triletja sta si za enega od ciljev zastavila, da učenec prvega triletja samostojno prebere starosti primerno besedilo in razumevanje prebranega izkaže v pisni oziroma ustni obliki. Oba aktivna ugotavljata, da je ob koncu šolskega leta ta cilj doseglo 75 % učencev. Aktivni so torej v šolskem letu 2011/2012 dosegli načrtovane cilje. Niso pa primerjali dosežkov z dosežki v preteklem šolskem letu, ker v šolskem letu 2010/2011 cilji še niso bili dovolj merljivo določeni.

V aktivnih so učitelji med letom razpravljali o tem, kako bi nekatere učence motivirali za samostojno učenje in ugotovili, da so nekaj uporabnih idej dobili tudi v okviru dela in razmišljanja v okviru delavnic »Učenje učenja«. Razpravljali so o tem, da je učiteljski zbor spoznal nekatere teorije motivacije, ki so bile doslej večini neznane in se seznanil z novimi pogledi o tem, kako lahko povečamo motiviranost učencev za učenje ter kako iskati nabor idej za vzbujanje zanimanja učenca (npr. povezavo raziskovalne

naloge s področjem, ki učenca zanima ali na katerem je močan, recimo z risanjem). V zapisih, ki so nastali v okviru projekta, je navedeno, da bodo v naslednjem šolskem letu učitelji nekatere od teh idej preizkusili v praksi. Poleg tega nameravajo v prihajajočem šolskem letu s pomočjo strokovnih razprav v aktivih poiskati možne rešitve (izvirne) za motiviranje učencev za učinkovito samostojno učenje.

Zaradi vključenosti v projekt »Učenja učenja« so na delavnicah in pri vmesnih aktivnostih še bolj razmišljali o pomenu odnosa učenec učitelj na proces izboljšave in kako pomembno je sodelovanje in timsko delo med sodelavci. V zadnjem šolskem letu so se učitelji v aktivih vključili v načrtovanje in izvedbo kolegialnih hospitacij. V načrtovanju kolegialnih hospitacij so poleg izvedbe predvideli tudi obravnavo in strokovno razpravo o izvedbi pouka, ugotovitvah opazovanj ter možnostih izboljšav. Eden od pomembnejših ciljev v novem šolskem letu je spodbujanje članov aktivov k samoevalvaciji dela aktiva in prizadevanjem za skupno načrtovanje in analizo posameznih ur pouka. Posebna pozornost bo posvečena analizi dosežkov učencev, odkrivanju razlogov za takšne dosežke ter razpravam o izvedbi pouka in primerih dobre prakse. Kolegialne hospitacije in samoevalvacija dela aktiva sta priložnosti za učenje strokovnih delavcev in izboljševanje prakse.

Aktivnosti na ravni oddelka

Analiza zapisnikov oddelčnih učiteljskih zborov kaže, da so na ravni posameznega oddelka učitelji postavili zelo konkretne cilje. Vendar je večina zapisnikov osredotočena na merjenje dosežkov učencev, vendar ne samo na ocene, ampak na dosežke v širšem smislu. V oddelkih tretjega razreda so strokovne razprave usmerili v povečanje avtomatizacije branja in računanja. Navajajo, da je 80 odstotkov učencev avtomatiziralo poštevanko 10×10 in dosegajo do 80 odstotkov pravih rešitev. Samo posamični oddelki so v zapisnikih izpostavili tudi ugotavljanje stanja o tem, kako se učenci znajo učiti.

V oddelkih 4. razreda so analizirali bralno pismenost, ker je to osnova za samostojno učenje. Za cilj so si zastavili povečanje bralne pismenosti in deleža učencev, ki samostojno preberejo in razumejo besedilo. Analiza je temeljila na zapomnitvi in priklicu točno navedene informacije, izpeljevanju enostavnih sklepov ter interpretaciji idej in informacij. Ugotovili so, da ima zelo visok odstotek učencev napačne odgovore pri nalogah, ki zahtevajo skle-

panje in uporabo pridobljenega znanja. V strokovni razpravi bodo učitelji iskali rešitve, kako izboljšati zmožnosti učencev, da se tega naučijo.

Analiza dosežkov učencev in izboljševanje procesa učenja učenja

Na proučevani šoli se na različnih ravneh izvaja aktivnosti za spodbujanje razvoja kompetence učiti se učenja. Pri tem se posebno pozornost namenja tudi analizi dosežkov učencev. Na proučevani šoli v analizo vključujejo dosežke v širšem smislu in tako poleg povprečne ocene pri nacionalnem preverjanju znanja vključujejo tudi povprečno oceno učencev ob koncu šolskega leta ter rezultate na tekmovanjih iz znanja. Iz analize doseganja kratkoročnih ciljev je razvidno, da se posveča pozornost tudi analiziranju napredka posameznega učenca in njegove sposobnost, da se samostojno uči, da poišče prave informacije ter jih kritično ovrednoti in zna uporabiti v novih situacijah. Šola ugotavlja, da je na tem področju še veliko pomanjkljivosti in ga želi izboljšati. Bolj natančno želijo analizirati sposobnost samostojnega učenja učencev ter njihove sposobnosti za iskanje informacij po različnih virih, za kritično ovrednotenje teh informacij in uporabo pri izgradnji novega znanja, ki bo uporabno v novih situacijah.

V sam proces evalvacije je vključeno tudi sintezno poročilo nacionalnega preverjanja znanja v 6. in 9. razredu, analiza učnega uspeha učencev ob koncu šolskega leta in analiza hospitacij.

Na podlagi zapisnikov aktivov se ugotavlja, da se povečuje delež samostojnega dela učencev. Pri analizi samostojnega učenja učencev je iz zapisnika naravoslovno tehničnega aktiva razvidno, da je bilo izvedeno nekaj ur, pri katerih so učenci posamezne teme samostojno obdelali. Pri večini predmetov učenci vsaj polovico ure samostojno rešujejo naloge. Podatek o tem, koliko učencev je dejansko miselno aktivnih, je podan samo za matematiko, medtem ko za druge predmete ni naveden. V naslednjem šolskem letu bi bilo zato potrebno še bolj natančno določiti cilje glede tega, koliko je samostojno učenje učinkovito, kako to spremljati ter kako to izboljšati. Zapisnik pedagoške konference, ki je bila septembra 2012, navaja, da je potrebno razpravljati in raziskovati, kako bi učinkovito analizirali dosežke učencev na področju samostojnega učenja ter kako bi analizirali, koliko so se učenci naučili učiti, poiskati različne vire, jih ovrednotiti ter samostojno uporabiti tudi pri samostojni pripravi projektnih oziroma raziskovalnih nalog, in sicer tistih nalog, ki jih učenci izdelajo v šoli.

Tudi iz zapisnika aktiva drugega triletja (iz junija 2012) je razvidno, da so si prizadevali za navajanje učencev na to, kako samostojno izluščiti bistvene podatke, poiskati ključne besede, podčrtovati, izdelati miselni vzorec in samostojno sestaviti krajši sestavek. Učenci so se učili iskati ustrezno literaturo v šoli in drugje (knjižnica, internet, domače knjižne police) in kako jo smiselno vključiti v nastajajoče besedilo. Ni pa podatka o tem, koliko učencev zmore to samostojno opraviti oziroma kako dobro to opravijo. Enaka prizadevanja in rezultate opisuje tudi aktiv podaljšanega bivanja, vendar ravno tako ni podatka o rezultatih in o možnostih izboljšav. Aktiv jezikoslovcev navaja, da so pri pouku slovenščine učence pripravljali na samostojno učenje iz različnih virov ter smiselno uporabo informacij z razvijanjem sporazumevalne zmožnosti učencev v knjižnem jeziku, tako da so učenci samostojno pripravljali govorni nastop na izbrano temo.

Najpomembnejše ugotovitve raziskave

Raziskava ugotavlja, da proučevani dokumenti vključujejo cilje in aktivnosti, ki spodbujajo izboljševanje procesa učenja ter analizo doseganja takšnih ciljev. V dokumentaciji je opaziti, da so poudarjeni cilji, ki so usmerjeni v samostojno reševanje uporabnih problemskih nalog pri pouku (v obliki projektne ali raziskovalne naloge), pri čemer učenci samostojno iščejo uporabne informacije iz različnih virov, jih kritično vrednotijo ter uporabijo za oblikovanje ustvarjalne rešitve. Ti cilji so zapisani tako v razvojnem načrtu, kot tudi v letnih delovnih načrtih in v zapisnikih strokovnih aktivov ter pedagoških poročilih. V zapisih se zasledi tudi podatke o spremljavi in evalvaciji doseganja ciljev. Cilji posameznih aktivov so različno natančno opredeljeni in tudi njihova evalvacija je različna. V samoevalvacijskih poročilih šole pa se ugotavlja prisotnost samostojnega učenja pri pouku in koliko so učenci miselno aktivni med poukom in pri različnih predmetih. Poleg tega pa je v samoevalvacijskem poročilu za zadnje šolsko leto tudi mnenje učencev in učiteljev o tem, ali si učenci lahko pomagajo z različnimi viri (učbenik, internet, knjižnica ...) pri vsaki ali skoraj vsaki uri pouka. Raziskava odkriva potrebo po večji usklajenosti opredeljenih ciljev na različnih nivojih in usklajenosti načrtovanja in evalvacije.

Na šoli se izvaja vrsta aktivnosti na različnih ravneh, ki spodbujajo izboljševanje procesa učenja, in sicer na ravni učiteljskega zbora, aktivov in oddelkov. Pri vseh aktivnostih pa je opaziti, da je

potrebno bolj dosledno povezovati načrtovanje in evalvacijo. Celoten učiteljski zbor je bil vključen v projekt »Učenje učenja«. Na podlagi zapisov po vmesnih aktivnostih po posamezni delavnici se ugotavlja, da so bila podana dobra izhodišča za vključitev dodatnih aktivnosti na ravni učiteljskega zbora in na ravni aktivov, kot na primer delo v skupinah in strokovna razprava o metodah, ki spodbujajo učenje učenja pri pouku; izdelava analize swot in ugotavljanje možnosti izboljšav pri strategijah, ki so povezane s premikom od plitvega h globokemu učenju; strokovne razprave o načinu vodenja v razredu in spodbujanju motivacije za učenje s poudarkom na notranji motivaciji. Na posameznih pedagoških konferencah je potekala strokovna razprava o samostojnem učenju pri pouku in o miselni aktivnosti učencev ter o možnostih izboljšav. V strokovnih aktivih so razpravljali o povečanju samostojnega učenja s seminarskimi nalogami. Poleg tega pa je bila prisotna tudi razprava o kolegialnih hospitacijah in možnostih izboljševanja pouka. V proučevanih dokumentih pa ni zaslediti aktivnosti, ki bi bile usmerjene na samouravnavanje motivacije in vedenja učenca, da bi lahko izboljševal svoj lastni učni proces.

Ob izvajanju aktivnosti za spodbujanje razvoja kompetence učiti se učenja se posebna pozornost namenja tudi analizi dosežkov učencev. V naslednjem šolskem letu pa bi bilo potrebno še bolj natančno določiti cilje glede tega, koliko je samostojno učenje učinkovito ter kako to izboljšati. Zapisnik pedagoške konference, ki je bila septembra 2012, navaja, da je potrebno razpravljati in raziskovati, kako bi učinkovito analizirali dosežke učencev na področju samostojnega učenja. Kako bi analizirali, koliko so se učenci naučili učiti, poiskati različne vire, jih ovrednotiti ter samostojno uporabiti pridobljeno znanje za iskanje rešitev dejanskih ali namišljenih problemov. Podobna razprava je potekala na ravni aktivov.

Refleksija in pot naprej

Pogovori na pedagoških konferencah ter strokovne razprave aktivov so odprli marsikatero novo vprašanje. Predvsem glede vpeljevanja novih aktivnosti za razvijanje zmožnosti samostojnega učenja ter drugih aktivnosti za učenje kako se učiti. V prihodnje bo potrebno pričeti seznanjati učence s pomenom učnih strategij ter dejstvom, da je učenje najbolj učinkovito, če posameznik uporablja učne aktivnosti na svojo pobudo in jih po potrebi spreminja glede na to, katere so zanj najbolj učinkovite. Pri učenju je po-

membrno globlje razumevanje in povezovanje novega z že znanim. Na podlagi zapisov, ki so nastali v projektu »Učenje učenja« bo v prihodnjem šolskem letu manj poudarka na strategijah predelave učne snovi in bo pozornost usmerjena na obvladovanje čustveno motivacijskih stanj, znotraj tega predvsem na samovrednotenje ter postavljanje višjih ciljev, da bi tako dosegli večjo motiviranost učencev in njihovo pripravljenost vložiti več napora v učenje.

Na podlagi izkušenj je izredno pomembna celovita spremljava procesa učenja na šoli. Od začetnega načrtovanja aktivnosti do skladnosti izvajanja aktivnosti na vseh ravneh in do spremljanja rezultatov in predvsem evalvacije aktivnosti, ki jih vnašamo v prakso. Pomembna je tudi evalvacija dosežkov. Tako je za učinkovito pot k razvijanju kompetence učiti se učenja na šoli pomembno nadaljevati že začeto prakso postavljanja ciljev na področju učenja iz učbenikov in drugih virov ter uspešnega branja. Izziv pa predstavlja iskanje načinov, kako v šolske dokumente vnesti merljivo določene cilje s področja samovrednotenja učencev in večanja motiviranosti učencev, da bi bilo mogoče spremljati, ali se povečuje interes učencev za učenje in ali lahko sami ovrednotijo svoje znanje in si samostojno zastavljajo cilje, kaj in koliko se želijo naučiti.

Ravnatelj lahko pri razvijanju kompetence učiti se učenja na šoli spodbuja izvajanje ustreznih aktivnosti in jih koordinira ter usmerja izboljšave procesa učenja in poučevanja. Ravnatelj usmerja oblikovanje ciljev, ki jih šola želi doseči ter ves čas spremlja usklajenost ciljev in aktivnosti na ravni šole in na ravni aktivov ter oddelčnega učiteljskega zbora. Pri tem je pomembna spremljava dosežkov in predvsem samoevalvacija. Pri vodenju izboljševanja procesa učenja se ravnatelj srečuje s številnimi težavami in ovirami. Posamezni strokovni delavci težko osmislijo nujnost sprememb procesa učenja in uporabe drugačnih strategij in zato je potrebno, da ravnatelj spodbuja strokovne razprave znotraj aktivov in po spremljavah posameznih ur pouka. Prav tako je dobro, če ravnatelj na šoli usmerja profesionalni razvoj učiteljev v smeri pridobivanja znanj in spretnosti s področja razvijanja kompetence učiti se učenja. Veliko težav se pojavi tudi pri oblikovanju konkretnih ciljev posameznega aktiva in posameznega strokovnega delavca in zato je nujno potrebno, da ravnatelj vključi druge sodelavce in strokovnjake. Vključitev v projekt »Učenje učenja« se je izkazala kot dobra podpora prizadevanjem šole. Vendar je vse izboljšave potrebno v proces vnašati postopoma in v majhnih korakih. Šele na dolgi rok se lahko pričakuje bolj trajne spremembe

in premik k temu, da se bo kompetenca učiti se učenja razvijala na različnih ravneh na šoli in bo učenje učenja res v središču dela v osnovni šoli.

Literatura

- Ažman, T. 2008. *Učenje učenja – kako učiti in se naučiti spretnosti vseživljenjskega učenja: priročnik za učence, dijake, učitelje, razrednike in svetovalne delavce*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Brejc, M. 2011. »Usposabljanje za samoevalvacijo: predstavitev programa usposabljanja.« Interno gradivo, Šola za ravnatelje, Kranj.
- Brejc, M., A. Koren, M. Zavašnik Arčnik. 2011. *Ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti: teorija in praksa uvajanja samoevalvacije v šole in vrtce*. Kranj: Šola za ravnatelje.
- Erčulj, J., N. Trunk Širca. 2000. *S sodelovanjem do kakovosti: mreže učecil se šol*. Kranj: Šola za ravnatelje.
- Ingvarson, L. 2001. »Developing standards and assessments for accomplished teachers: a responsibility of the profession.« *Managing Teacher Appraisal and Performance: A Comparative Approach*, ur. D. Middlewood in C. E. M. Cardno, 160–180. London: Routledge.
- Milekšič, V. 1999. »Ogledalo.« *Vzgoja in izobraževanje* 30 (6): 16–26.
- Marentič Požarnik, B. 2005. »Spreminjanje paradigme poučevanja in učenja ter njunega odnosa – eden temeljnih izzivov sodobnega izobraževanja.« *Sodobna pedagogika* 56 (1): 58–74.
- Marentič Požarnik, B. 2008. »Psihologija učenja in pouka.« Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Pluško, A., ur. 2001. *Modro oko: spoznaj, analiziraj, izboljšaj*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Šteh Kure, B. 2000. »Kakovost učenja in poučevanja v okviru gimnazijskega programa.« Doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Evropski parlament in Svet Evropske unije. 2006. »Priporočilo Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2006/962/ES).« <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:SL:PDF>
- Mag. Branka Likon je ravnateljica na Osnovni šoli dr. Aleš Bebler – Primož Hrvatini. branka.likon@guest.arnes.si

Branka Likon **Učenje učenja v središču pozornosti**

Šola si prizadeva izboljšati proces učenja in poučevanja ter razvijati zmožnost učencev, da se učijo učiti. V ta namen se spodbuja samostojno učenje in kritično mišljenje na vseh ravneh, pri učencih, učiteljih in vodstvu šole. Učence usmerja in vodi k iskanju ustvarjalnih rešitev dejanskih ali namišljenih problemov z iskanjem informacij iz različnih virov ter njihovo kritično presojo. V prispevku so predstavljeni rezultati analize šolske dokumentacije (predvsem načrtov in poročil) z vidika aktivnosti, usmerjeni v izboljševanje procesov učenja. Analiza je pokazala, da so te aktivnosti na različnih ravneh vključene v delo šole. Posebna pozornost je namenjena iskanju rešitev za izboljševanje samostojnega učenja učencev. Podana so tudi priporočila, katere elemente je potrebno dodatno vključiti v načrtovanje in spremljavo oziroma evalvacijo učenja za njegovo izboljševanje.

Ključne besede: izboljšave procesa učenja in poučevanja, raziskava, načrtovanje in analiza aktivnosti za izboljševanje učenja, učiti se učenja

Learning to Learn in Focus

School seeks to improve the process of learning and teaching and to develop students' ability of learning how to learn. With this aim we encourage independent learning and critical thinking at all levels, students, teachers and school leaders. It directs and guides students to search for creative solutions to real or fictional problems by searching information from different sources and assessing it critically. This paper presents the results of an analysis of school documentation (especially plans and reports) in terms of activities aimed at improving the processes of learning. The analysis has shown that these activities are part of the school work at different levels. Focus is on the search for solutions to improve independent learning of students. Also included are recommendations, which elements need to be further included into the planning and monitoring or evaluation of learning in order to improve it.

Keywords: improvements in the process of learning and teaching, research, planning and analysis of the activities to improve learning, learning to learn

VODENJE 3|2012: 37–51